

УДК 371.1.07

Єльнікова Галина Василівна,
заст. директора з наукової
роботи Інституту професійно-
технічної освіти НАПН
України

Теорія і методика оцінювання
результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу

Єльнікова Галина Василівна

У статті розглядається запропонована автором інноваційна модель оцінювання результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу на основі кваліметричного підходу.

Ключові слова: інноваційна модель оцінювання, результати діяльності загальноосвітнього навчального закладу, кваліметричний підхід.

Теория и методика оценивания
результатов деятельности общеобразовательного учебного заведения

Ельнікова Галина Васильевна

В статье рассматривается предложенная автором инновационная модель оценивания результатов деятельности общеобразовательного учебного заведения на основе квалиметрического подхода.

Ключевые слова: инновационная модель оценивания, результаты деятельности общеобразовательного учебного заведения, квалиметрический подход.

Theory and methods of estimation
results of the general educational institutions

Yelnikova Galina

In the article the author proposed an innovative model estimation results of the general educational institutions on the basis qualimetric approach.

Key words: innovative model of evaluation, the results of general educational institutions, qualimetric approach.

Розвиток інформаційного суспільства у ХХІ столітті визначає нові ідеали, цінності, пріоритети, серед яких освіту сприймають як один з трьох основних індикаторів в інтегрованій оцінці якості людського життя. Окрім того, сьогодні в Європі якість освіти розглядають як об'єкт суспільного єднання різних національних освітніх систем, засіб створення єдиного європейського простору.

В Україні, в умовах поглиблення реформаційних процесів освіти визначено стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентності України на міжнародній арені, а якість освіти проголошено національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави (Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347). Така стратегія потребує прискорення модернізації освітньої галузі і зокрема загальної середньої освіти й узгодження всіх її компонентів із загальноприйнятими міжнародними та державними стандартами оцінювання результатів освітньої діяльності навчальних закладів.

Проблема удосконалення системи оцінювання роботи навчальних закладів загалом і навчальних досягнень учнів зокрема є одним із найбільш вагомих завдань педагогічної науки та шкільної практики. Саме розроблення й впровадження інноваційної моделі оцінки діяльності загальноосвітнього навчального закладу визнається важливим засобом реалізації державних вимог щодо забезпечення якості загальної середньої освіти й освітніх послуг.

Метою статті є розгляд запропонованої автором інноваційної моделі оцінювання результатів роботи та розкриття методики отримання кваліметричного показника прояву окремих факторів діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

У контексті дослідження нами були використані результати опитування керівників шкіл різних типів (ЗОШ, спеціалізованих ЗОШ, ліцеїв, гімназій, шкіл-інтернатів та ін.) щодо оцінки ефективності найбільш важливих

напрямів діяльності ЗНЗ.

До них слід віднести такі: оновлення змісту шкільної освіти; оцінювання навчальних досягнень учнів; створення системи моніторингу якості освітнього змісту; здійснення нових підходів до управління ЗНЗ на засадах гуманізації, демократизації, громадянськості та автономії; створення позитивного мікро- та макросередовища діяльності колективу навчального закладу; організація профільного навчання у старшій школі; набуття учнями життєвих ціннісних орієнтацій, формування в них соціальних, комунікативних, громадянських, полікультурних, інформаційних компетентностей, прагнення до саморозвитку, здатності до продуктивної творчої праці, кваліфікації; забезпечення умов для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти.

Процес оцінювання результатів діяльності ЗНЗ відбувається у відповідності до Державного стандарту базової і повної середньої освіти¹. Зокрема, державний стандарт визначає вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи, гарантії держави у її досягненні, забезпечуючи у такий спосіб встановлений рівень якості освіти та об'єктивність оцінки діяльності навчальних закладів.

Виконання вимог Державного стандарту передбачає: всебічний розвиток особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення, гуманізації і демократизації шкільної освіти; надання навчанню українознавчої спрямованості, що забезпечується вивченням української мови, української літератури, історії України, географії України, українського мистецтва тощо; індивідуалізацію та диференціацію навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної,

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF>

комп'ютерної та інших видів компетентності учнів².

У даному процесі слід приділяти практичній і творчій складовим навчальної діяльності. Адже, у державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів посилено роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності, які забезпечують успішність навчання.

Виходячи із загальних вимог щодо оцінки результатів діяльності ЗНЗ, враховуємо наступне:

1. Зміст освітньої галузі структурується і реалізується в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджує МОН з дотриманням єдиних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів.

2. Основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, що разом із початковою є фундаментом загальноосвітньої підготовки, формує в учнів готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого набуття освіти. Зміст освіти на цьому ступені є єдиним для всіх учнів; особистісно орієнтований підхід здійснюється через варіативність методик організації навчального процесу залежно від пізнавальних здібностей, а також через факультативні заняття.

3. У старшій школі, де навчання, як правило, є профільним, зміст освіти і вимоги до його засвоєння диференціюються за такими рівнями: обов'язкові результати навчання, визначені Державним стандартом; профільний, зміст якого визначають програми, затверджені МОН; академічний, за програмами якого вивчаються дисципліни, що тісно пов'язані з профільними предметами; загальноосвітня підготовка учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації.

Розглянемо основні поняття, які визначають сутність оцінки результатів діяльності ЗНЗ.

Якість знань – освітня категорія, що передбачає співвіднесення видів

² Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Постанова Кабінету Міністрів України № 1392, від 23 листопада 2011 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>

знань (закони, теорії, прикладні, методологічні оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями засвоєння; інтегральна характеристика, що відображає: *повноту* – кількість програмних знань про об'єкт вивчення; *глибину* – *сукупність осмислених учнями зв'язків і відношень* між знаннями; *систематичність* – осмислення складу певної сукупності знань у їхніх ієрархічних і послідовних зв'язках; *системність* – осмислення учнем місця знань в структурі наукової теорії; *оперативність* – вміння користуватись знаннями в однотипних ситуаціях; *гнучкість* – вміння самостійно знаходити варіативні способи застосування знань у змінних умовах; *конкретність* – вміння розкласти знання на елементи; *узагальненість* – уміння подати конкретне знання в узагальненій формі [5, с. 302-303].

Якість освіти – це збалансована відповідність певного освітнього рівня (у нашому випадку загальної середньої освіти) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановлено якості через обраний набір критеріїв і показників для різнобічної оцінки системи освіти за зовнішніми та внутрішніми її параметрами [3, с. 1017].

Якість знань та якість освіти є складниками якості результатів діяльності школи, для вимірювання якої треба визначити рівень можливостей школи для здійснення освітньої діяльності та рівень результативності діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Для оцінювання необхідно установавання ціннісного рівня, досягнутого закладом освіти, який визначається шляхом порівняння початкового рівня з досягнутим і досягнутого рівня з еталоном. Для об'єктивізації цього процесу досягнуте має вимірюватися з використанням засобів, що містять заздалегідь установлені одиниці виміру. Саме з цією метою ми розробили Програму, кваліметричний інструментарій та методику оцінювання.

Програма має таку структуру: модулі вивчення і завдання; основні

питання, що вивчаються; об'єкти аналізу; форми й методи збору та аналізу інформації; предмет аналізу (у відповідності до державних вимог та місцевих нормативів).

Перша складова включає два підрозділи: визначення рівня можливостей школи для здійснення навчальної діяльності; визначення рівня результативності діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Ці підрозділи складають параметри базової кваліметричної моделі діяльності ЗНЗ.

Друга складова розкривається дев'ятьма напрямками роботи школи: створення системи управління; організація навчально-виховного процесу; організація роботи з педагогічними кадрами; Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності школи; організація у системі «Школа сім'я – соціальне середовище»; соціальний захист, адаптація, збереження та зміцнення здоров'я учнів і працівників; стан навчальних досягнень випускників; стан соціальної адаптації учнів; виявлення ступеня впливу школи на позитивний розвиток учнів, формування соціально зрілої особистості громадянина України. Перелічені напрями визначені як фактори базової кваліметричної моделі діяльності ЗНЗ.

Кожний фактор має змістові критерії, які розкривають конкретні напрями роботи школи і є переліком питань, які вивчаються.

Критеріями другого порядку є предмет аналізу, що викладений в останній складовій програми для періодичної оцінки діяльності закладу загальної середньої освіти. Кожний параметр, фактор і критерій має своє значення вагомості.

Вимірювання здійснюється з позицій кваліметричного підходу, який передбачає кількісний опис якості предметів або процесів. У нашому випадку – кількісний опис результатів діяльності школи.

Розробка механізму оцінювання здійснювалася з урахуванням принципів кваліметрії, які повно представлені в працях Г. Г. Азгальдова [1; 2]. Для нас важливими є принцип визначення вагомості кожного фактору

з точки зору пріоритетності і принцип визначення комплексної оцінки.

Установлення вагомості факторів і критеріїв здійснюється таким чином. Якщо модель, містить п'ять факторів, і всі вони рівнозначні, то вагомість кожного з них дорівнюватиме $1:5 = 0,20$. Якщо ж фактори мають різну вагомість, то найпріоритетнішим надається більше значення; іншим, відповідно, менше. Але сума коефіцієнтів вагомості щоразу має дорівнювати 1,0 (одиниці).

Позитивним є також те, що при кваліметричному підході допускається використання різних діагностичних методів оцінювання. Так, визначення абсолютних показників може здійснюватися на основі: анкетування; тестування; фізичних та психологічних експериментів тощо. Отримані абсолютні показники інтерпретуються в кваліметричні оцінки – відносні показники, які визначаються зіставленням абсолютного показника з еталонним (базовим) показником. Припустимо, що максимальна шкала балів з певної дисципліни становить 100. Це означає, що 100 балів – еталон. Той, хто набере 100 балів, у відносному вимірюванні отримає 1,0 (100:100), хто набере 90 балів, матиме оцінку 0,9; хто 65 балів – 0,65 тощо. Комплексну кількісну оцінку якості можна подати як деяку функцію відносних показників і коефіцієнтів вагомості. Кількісна оцінка в кваліметрії – це функція відношення показника якості продукції до еталону якості цієї продукції.

Роль комплексного інструментарію оцінювання виконує відповідна факторно-критеріальна (кваліметрична) модель (табл. 1.).

Для оцінювання ступеня проявлення кожного критерію аналізується шкільна документація, розробляються відповідні анкети, обчислюються середні значення навчальних успіхів учнів випускних класів, визначається рейтинг школи в районі (місті).

В опитуванні беруть участь вчителі, учні, батьки, адміністрація, а також громадськість, не байдужа до результатів діяльності ЗНЗ.

Таблиця 1

Базова кваліметрична модель оцінки результатів діяльності
загальноосвітнього навчального закладу

параметр	вагомість	фактор	вагомість	критерії 1 ^{го} порядку	вагомість критерію	оцінка (в частках одиниці)
1.Рівень організації освітньої діяльності закладу $P_1 = M_1 * (\Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \Phi_4 + \Phi_5 + \Phi_6)$	$M_1 = 0,4$	1. Створення системи управління $\Phi_1 = m_1(v_1 * K_1 + v_2 * K_2 + v_3 * K_3 + v_4 * K_4 + v_5 * K_5)$	$m_1 = 0,2$	1. Моделювання школи 2. Планування роботи школи 3. Структура ЗНЗ 4. Створення системи державно-громадського управління школою 5. Інформаційне забезпечення управління і документація школи	$v_1 = 0,33$ $v_2 = 0,2$ $v_3 = 0,27$ $v_4 = 0,14$ $v_5 = 0,06$	$K_1 =$ $K_2 =$ $K_3 =$ $K_4 =$ $K_5 =$
		2. Організація навчально-виховного процесу $\Phi_2 = m_2(v_6 * K_6 + v_7 * K_7 + v_8 * K_8 + v_9 * K_9 + v_{10} * K_{10} + v_{11} * K_{11} + v_{12} * K_{12} + v_{13} * K_{13})$	$m_2 = 0,3$	6. Забезпечення школою можливостей отримання дітьми повної ЗСО 7. Комплектування класів, забезпечення варіативності навчання 8. Структура навчального року та режим роботи школи 9. Навчальний план та навчальні програми; результати моніторинго-вих і маркетингових досліджень 10. Організація роботи школи щодо забезпечення профільного навчання; ступінь самовизначеності учнів щодо майбутньої професії 11. Створення системи виховної роботи в школі (громадянськість, гуманізм, ін.) 12. Оцінювання знань і поведінки учнів 13. Моніторингові та маркетингові дослідження змісту, методик і технологій навчання й виховання (насичення освітнього середовища школи)	$v_6 = 0,22$ $v_7 = 0,14$ $v_8 = 0,12$ $v_9 = 0,16$ $v_{10} = 0,19$ $v_{11} = 0,08$ $v_{12} = 0,09$ $v_{13} = 0,06$	$K_6 =$ $K_7 =$ $K_8 =$ $K_9 =$ $K_{10} =$ $K_{11} =$ $K_{12} =$ $K_{13} =$
		3. Організація роботи з педагогічними кадрами $\Phi_3 = m_3(v_{14} * K_{14} + v_{15} * K_{15} + v_{16} * K_{16} + v_{17} * K_{17})$	$m_3 = 0,2$	14. Комплектування школи педкадрами, їх якісний склад 15. Забезпечення позитивного мікроклімату в школі 16. Створення системи підвищення кваліфікації та неперервної освіти 17. Організація атестації педпрацівників на компетентнісній основі	$v_{14} = 0,4$ $v_{15} = 0,1$ $v_{16} = 0,2$ $v_{17} = 0,3$	$K_{14} =$ $K_{15} =$ $K_{16} =$ $K_{17} =$
		4. Матеріаль-но-технічне та фінансове забезпечення діяльності школи $\Phi_4 = m_4(v_{18} * K_{18} + v_{19} * K_{19} + v_{20} * K_{20} + v_{21} * K_{21})$	$m_4 = 0,15$	18. Навчально-матеріальна база школи 19. Збереження шкільного майна 20. Охорона і використання землі, яка надана школі 21. Фінансове забезпечення функціонування та розвитку школи. Розширення джерел її фінансування	$v_{18} = 0,3$ $v_{19} = 0,2$ $v_{20} = 0,2$ $v_{21} = 0,3$	$K_{18} =$ $K_{19} =$ $K_{20} =$ $K_{21} =$
		5. Організація системи «Школа сім'я - соціальне середовище» $\Phi_5 = m_5(v_{22} * K_{22} + v_{23} * K_{23} + v_{24} * K_{24} + v_{25} * K_{25})$	$m_5 = 0,05$	22. Зв'язок школи з сім'єю та громадськістю 23. Зв'язок школи з іншими організаціями і закладами 24. Налагодження між нар. зв'язків 25. Запобігання негативному впливу соціального середовища на виховання молоді	$v_{22} = 0,2$ $v_{23} = 0,2$ $v_{24} = 0,3$ $v_{25} = 0,3$	$K_{22} =$ $K_{23} =$ $K_{24} =$ $K_{25} =$
		6. Соціальний захист, адаптація, збереження та зміцнення здоров'я учнів і працівників $\Phi_6 = m_6(v_{26} * K_{26} + v_{27} * K_{27} + v_{28} * K_{28} + v_{29} * K_{29} + v_{30} * K_{30} + v_{31} * K_{31} + v_{32} * K_{32})$	$m_6 = 0,1$	26. Соціально-матеріальна підтримка дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених і неповних сімей 27. Медичне обслуговування в школі 28. Організація харчування 29. Організація відпочинку учнів і працівників 30. Охорона праці 31. Санітарно-гігієнічні умови роботи школи 32. Руховий режим учнів	$v_{26} = 0,25$ $v_{27} = 0,21$ $v_{28} = 0,11$ $v_{29} = 0,17$ $v_{30} = 0,18$ $v_{31} = 0,14$ $v_{32} = 0,03$	$K_{26} =$ $K_{27} =$ $K_{28} =$ $K_{29} =$ $K_{30} =$ $K_{31} =$ $K_{32} =$

Продовження табл. 1

2.Рівень результативності діяльності ЗНЗ $P_2 = M_2 * (\Phi_7 + \Phi_8 + \Phi_9)$	$M_2 = 0,6$	7.Стан навчальних досягнень випускників $\Phi_7 = m_7(v_{331} * K_{331} + v_{332} * K_{332} + v_{333} * K_{333})$	$m_7 = 0,33$	33.Рівень навчальних досягнень учнів випускних класів: 33.1. 4 кл. (середній бал навчальних досягнень учнів класу) 33.2. 9 кл. (середній бал навчальних досягнень учнів класу) 33.3. 11 кл. (середній бал навчальних досягнень учнів класу)	$v_{331} = 0,2$ $v_{332} = 0,3$ $v_{333} = 0,5$	$K_{331} =$ $K_{332} =$ $K_{333} =$
		8.Стан соціальної адаптації учнів $\Phi_8 = m_8(v_{34} * K_{34} + v_{35} * K_{35})$	$m_8 = 0,5$	34.Характер поведінки і орієнтації учнів в оточуючому середовищі 35.Рівень правислухняності учнів	$v_{34} = 0,7$ $v_{35} = 0,3$	$K_{34} =$ $K_{35} =$
		9.Виявлення ступеня впливу школи на позитивний розвиток учнів, формування соціально зрілої особистості громадянина України $\Phi_9 = m_9(v_{36} * K_{36} + v_{37} * K_{37})$	$m_9 = 0,17$	36. Ступінь впливу школи на розвиток учня та підготовку його до самостійного життя 37. Загальний рейтинг школи (ставлення до школи батьків, учителів, учнів, мешканців мікрорайону, громадськості)	$v_{36} = 0,6$ $v_{37} = 0,4$	$K_{36} =$ $K_{37} =$

Примітка: Загальний рівень діяльності школи становитиме $P_{\text{заг.}} = P_1 + P_2$

Якщо : $0,00 < P_{\text{заг.}} \leq 0,50$ - (недостатній, критичний рівень)

$0,50 < P_{\text{заг.}} \leq 0,75$ - (достатній, допустимий рівень)

$0,75 < P_{\text{заг.}} \leq 1,00$ - (оптимальний рівень)

Інноваційним в діяльності школи є фандрайзинг, маркетингово-моніторингові дослідження, оцінювання навчальних досягнень учнів за допомогою відносних балів, рейтингова оцінка школи, міжнародні зв'язки тощо. Важливого значення набуває громадсько спрямоване управління ЗНЗ.

Рівень впливу школи на розвиток особистості учнів визначається підрахуванням відношення кількості набраних балів за відповіді до загальної можливої кількості балів при анкетуванні учнів, вчителів, батьків.

Рівень оволодіння учнями випускних класів ключовими компетентностями можна визначити за допомогою спеціально розроблених завдань та анкет, опитувальників, бесід. Визначається такий перелік ключових компетентностей у навчанні: уміння самостійно здобувати знання, оволодівати навичками; громадянська, загальнокультурна, інформаційна, соціальна, здоров'язберігаюча. Ці компетентності деталізуються у комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за навчальними галузями і життєвими сферами учнів.

Результати виховних досягнень учнів можна перевірити, використовуючи той самий інструментарій, що і в першому випадку. Крім того, доцільно використовувати ситуативні завдання.

Для виявлення стійкого розвитку професійної компетентності учителів й адміністрації користуються спеціально розробленими кваліметричними таблицями, основу яких створюють вимоги нормативних документів, а також учасників навчально-виховного процесу і представників соціуму. Вимірювання проводяться не менше двох разів на рік, крім того, використовуються спостереження, опитування, інтерв'ю. Позитивна динаміка змін вказуватиме на стійкий розвиток професійної компетентності.

Позитивне ставлення до школи батьків і громадськості вивчається шляхом анкетування або опитування. Як правило, задають декілька питань: чи подобається Вам школа? Чи задоволені Ви, що Ваша дитина навчається саме в цій школі? Чи є побажання щодо поліпшення справ у школі?

Рейтинг школи визначається на районному, міському або обласному рівнях за спеціально розробленим інструментарієм.

Показниками самовизначеності й конкурентоздатності випускників є позитивна динаміка їх зайнятості. Вони після закінчення школи продовжують вчитися або працюють.

Таким чином, існують різноманітні методики оцінювання та самооцінювання результатів діяльності ЗНЗ. Результатами діяльності школи визначаються: позитивні результати навчальних та виховних досягнень учнів; позитивна динаміка рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників; позитивне ставлення до школи всіх учасників навчально-виховного процесу, батьків та громадськості; життєва/професійна самовизначеність випускників.

Подальшої розробки потребують технології оцінювання з використанням комп'ютерної техніки, що дасть змогу зробити цей процес (оцінювання) більш об'єктивним.

Література

1. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии) / Г. Г. Азгальдов. – М.: Экономика, 1982. – 256 с.
2. Азгальдов Г.Г., Э.П. О квалиметрии / Г. Г. Азгальдов, Э. П. Райхман. – М.: Изд-во стандартов, 1973. – 171 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Єльнікова Г.В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Кол. монографія /Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. /За загальною редакцією Г. В. Єльнікової. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 572 с.
5. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: «Екс Об», 2004. – 304с.